

Enric Bruguera: «El gran repte de Subirachs», *Avui del diumenge*, 9 de novembre de 1986, p. 4 -11

Que un artista, qualsevol artista, defineixi mitjançant un contracte, aproximadament, com serà la seva obra pòstuma tres mesos abans de començar-la i quinze anys abans d'acabar-la, ja sobta. Si aquest artista és Josep M. Subirachs, un dels màxims exponents de la creació artística actual a casa nostra, i si la seva obra pòstuma a realitzar representa la continuació d'un símbol com la Sagrada Família, amb tota la càrrega afectiva i artística que hi deixà el genial Antoni Gaudí, aleshores hem d'acceptar que ens trobem davant d'un fet insòlit. Un fet insòlit que el mateix Subirachs, mentre enllesteix les últimes obres que fa abans d'entrar a fons en la Sagrada Família, intenta assumir amb el seu entusiasme postmodern, irònic i distanciat.

«Home, que és una obra pòstuma em sembla que no hi ha cap dubte. La part que en principi se m'ha encarregat, que és el conjunt escultòric de la façana de la Passió, ha de durar quinze anys. I quan això s'acabi, si jo encara tinc força per a crear coses i picar pedra, continuaré treballant en unes altres parts del temple. Diguem-ne que serà, doncs, una obra pòstuma, segur. I a la meua edat, la veritat, ja no m'esvero de pensar que algun dia m'haig de morir. Jo ja comprenc que faci un cert efecte això de parlar d'obra pòstuma, perquè normalment als artistes no se'ls sol encarregar l'obra pòstuma en concret. No se sap mai quina serà l'última obra. Però aquesta sí que és segur que serà la meua última obra.»

I quina obra! Segons el contracte que signà amb la junta constructora de la Sagrada Família el mes de juny passat, Subirachs haurà d'omplir la superfície –d'uns trenta per cinquanta metres, aproximadament- de la part baixa de la façana de la Passió, amb unes cent figures de fins a tres metres d'alçada, aplegades en quatre grups escultòrics: la Crucifixió, que és el grup central, l'entrada a Jerusalem, el sant sopar, i el camí del calvari. Una feinada en la qual començarà a treballar de valent, a peu d'obra, a principi de l'any vinent, amb gairebé seixanta anys i que, «si no hi ha accidents o canvis massa profunds», acabarà a l'edat de setanta-cinc anys, o sigui, l'any 2001.

«Evidentment, de vegades estic una mica espantat, però no és tant per l'envergadura de l'obra, que és gran, com per la dificultat que comporta. Això és una obra difícil perquè la part arquitectònica de Gaudí, i la que s'ha fet seguint les instruccions i l'esperit de Gaudí, té una força tal, que sóc conscient que serà molt complicat no ja igualar-la, sinó senzillament està a l'alçada d'aquesta força, fent que la meua obra no quedi esvaïda, fent que mantingui tota la intensitat de la resta. Això fa que de vegades, a més d'il·lusionat i esperançat, estigui una mica espantat. Però mai no he considerat que m'hagi equivocat acceptant aquest encàrrec, perquè té una component gran d'aventura, de risc i de repte, que per a mi és l'essència de l'art.»

Fins al punt de jugar-s'hi el prestigi?

«Sí, totalment. Jo ja sé que aquí m'ho jugo tot. Però si no assumís l'art com a aventura, ja fa anys que hauria posat una botiga de vetes i fils, per exemple, que deu ser un negoci bastant menys arriscat.»

L'art com a aventura. I l'aventura com a forma de viure. Subirachs no sols no ha posat una botiga de vetes i fils, sinó que ha sorprès tothom amb la

decisió d'instal·lar-se a viure a la Sagrada Família mentre duri la feina que ha de fer.

Viure a la Sagrada Família, que «és més que un temple», també deu ser més que un gest.

«Jo suposo que deu fer una certa gràcia que em traslladi a viure a la Sagrada Família, perquè això lliga amb Gaudí, que també hi va viure. Però el cas és que jo sempre visc allà on treballo, perquè no entenc de cap manera el poder tenir el taller fora del lloc on visc. No és una cosa que em plantegi ara de nou.»

L'estudi que li estan construint a la part del recinte que dona el carrer Mallorca lliga, segons ens diu Subirachs, amb tota una tirallonga d'adreces, des del santuari de la Virgen del Camino, a Lleó, on va fer un dels treballs més grans ara fa vint-i-cinc anys, fins a la localitat de Cardona, on tot just fa un mes i mig s'hi va instal·lar durant uns pocs dies per acabar d'enllestir l'escultura eqüestre de Borrell II que commemora el mil·lenari de la carta de poblament.

«Jo admiro molt Gaudí. Però malgrat tot, o precisament per això, no vull imitar-lo en detalls tan anecdòtics com aquest de viure dins del recinte del temple. Per mi, el meu taller i el meu habitatge sempre han estat el mateix. I si pensem que la feina ha de durar quinze anys, em sembla que es pot entendre que és una senzilla qüestió de comoditat.»

Una qüestió de comoditat i un vincle amb Gaudí que potser va més enllà de l'admiració...

«Sóc conscient que en aquesta obra que haig de fer a la Sagrada Família corro el risc de quedar anul·lat per la força de Gaudí. Antoni Gaudí és el més gran artista que ha tingut Catalunya, i un dels artistes més grans del món, al costat de personatges tan fora del corrent com Miquel Àngel, Rembrandt o Orson Welles, per exemple. Però jo, a més, tinc una íntima afecció per Gaudí pel fet que vaig néixer justament nou mesos després que ell morís atropellat per un tramvia. Aquesta coincidència m'ha fet sentir una mica com el successor de Gaudí. I per això em fa tanta gràcia que precisament la meva obra pòstuma vagi lligada amb Gaudí d'una manera tan íntima.»

Successió per naixement? Predestinació? Potser Subirachs era l'únic artista a qui es podia encarregar l'obra gaudiniana?

«Home, això seria vanitós que ho digués jo. Però quan em van venir a buscar per proposar-me això de la Sagrada Família, em van dir concretament: "creiem que ets l'únic escultor que pots continuar-ho". Em vaig posar molt content perquè això és un elogi molt gran. Però, a més, ho vaig entendre. I ho vaig entendre perquè per molta gent sóc un artista representatiu de la Catalunya de després de la guerra, perquè he estat un creador de símbols d'aquesta Catalunya, perquè faig un estil de nova figuració que permet explicar coses, que és el que calia en aquest cas, perquè tinc un concepte de l'art com a mitjà de comunicació que lliga bastant amb el que tenia Gaudí, i perquè tinc una certa experiència professional d'obres grans i complexes, sobretot en la vessant de grups escultòrics, quan ara és difícil trobar escultors que surtin de les peces unitàries i monolítiques. Aquí calia fer una mena de fresc immens, amb grups de fins a tretze o vint figures juntes, i suposo que també ha comptat la meva experiència en muntatges escenogràfics a l'hora de fer la tria.»

Unes quantes raons concretes que expliquen la presència de Subirachs a la Sagrada Família. Però per poc que s'hi insisteixi una mica, es té la sensació que fins i tot el mateix Subirachs té la íntima consciència que tot el que ha fet i s'ha plantejat des que va començar a treballar fins ara, el porta

naturalment, sense grans trencaments ni grans estridències, a deixar la seva petjada en aquest recinte admirat i polèmic.

Si recordem la vinculació de Subirachs al fet urbà, materialitzada en la gran quantitat d'escultures que té escampades pels carrers de Barcelona i altres ciutats de tot el món, la Sagrada Família és «l'obra pública màxima que es pot arribar a somniar».

Si pensem en la tendència integradora de diferents arts –escultura, pintura, escenografia, il·lustració i, sobretot, arquitectura- que ha manifestat al llarg de la seva trajectòria professional, la cosa encara està més clara: «Jo vaig fer-me escultor perquè, d'alguna manera, era el que més s'assemblava a l'arquitectura que no vaig poder estudiar a causa dels meus orígens humils. Tota la vida l'escultura m'ha permès està prop dels arquitectes, col·laborant-hi. Ara, treballar a la Sagrada Família és la culminació d'aquest apropament a l'arquitectura perquè representa treballar amb el més gran dels arquitectes, que és Gaudí.»

Fins i tot amb el tema del retaule escultòric, que ja li van donar triat i que no es podia modificar, considera Subirachs que ha tingut sort.

«Sort, perquè el tema de la passió de Crist m'ha interessat i m'ha apassionat sempre. Aquest tema, a més, lliga amb tot un seguit de qüestions sobre la transcendència que jo m'havia plantejat concretament respecte a l'obra d'art com a intent de l'home de rebel·lar-se contra la mort.»

I si es tracta que l'artista a través de les seves obres duri una mica més enllà de la seva desaparició, treballar en la Sagrada Família és quelcom important, oi?

«Home, mira, diguem que és una forma d'assegurar el tret en aquest intent de vèncer la pròpia mort.»

I l'estil? Perquè és evident que no hi ha una identificació formal entre Subirachs i Gaudí, almenys a simple vista.

«No, evidentment no hi és. Jo crec que l'estil que predominarà en l'obra que faré a la Sagrada Família serà aquesta mena de neoexpressionisme que està aflorant en les últimes obres que he fet –en l'estàtua eqüestre de Cardona, en el monument a Espriu de Santa Coloma de Farners, en una estàtua de bronze que estic acabant per a Girona, en el monument de l'AVUI que s'ha d'instal·lar a Montserrat- i que ve de l'evolució de l'etapa anterior de nova figuració. Penso, malgrat tot, que en aquesta última etapa de la meua obra que serà la Sagrada Família, hi haurà una suma de tot l'anterior, i, per tant, apareixeran també referències a la meua etapa abstracte i al meu primitiu expressionisme.»

O sigui, que Subirachs continuarà essent Subirachs, tot i l'ombra de Gaudí.

«Oh i tant! Això forma part del caràcter de la Sagrada Família, que és probablement l'única obra que hi ha actualment al món que es pugui comparar a les grans catedrals medievals, que anaven canviant d'estil segons l'època en què eren continuades. Començaven amb romànic, continuaven amb gòtic, etcètera... I això fa que siguin obres d'art i no simples obres d'imitació. L'obra d'art s'ha d'inscriure a la història, i és en aquest sentit que s'haurà de veure el presurrealisme de Gaudí al costat del meu postsurrealisme. La llàstima és que en mig no hi hagi treballat Salvador Dalí, per exemple, perquè ha estat el surrealisme més important que hi ha hagut a Catalunya.»

«Fins i tot en la mateixa obra que faré jo, i que aniré descobrint per etapes a mesura que la vagi enllestit, també s'hi notarà l'evolució de l'estil, el

pas del temps. El pas d'aquests propers quinze anys s'hi haurà de notar perquè l'art és un reflex de la història. I la història no para mai. No és un inconvenient l'evolució dels estils. Jo precisament vaig acceptar aquest encàrrec perquè em van donar llibertat total per fer-ho a la meua manera, i s'han anat acceptant tots els suggeriments que he anat fent».

En aquest sentit cal dir que, tot i que Subirachs insisteix que encara no s'hi ha posat a treballar en ferm, en els primers esbossos i maquetes que ha fet, ha començat a estudiar uns canvis en la composició general del conjunt escultòric que alteren l'ordre proposat per Gaudí, a fi de «convertir –segons ho explica el mateix Subirachs–, el retaule en una mena de film que expliqui, amb una mena de seqüències, els últims dos dies de la vida de Crist amb una claredat major i amb una fidelitat a la narració més gran».

Vol dir que ha gosat esmenar Gaudí?

«No, però el cas és que hi he introduït canvis radicals que eren absolutament impensables fins ara. Jo mateix ja fa anys que vaig firmar contra la continuació de la Sagrada Família perquè em semblava que es continuava malament. Es continuava intentant imitar Gaudí. I no es pot imitar Gaudí. El que s'ha de fer és actualitzar amb respecte l'obra de Gaudí. I en aquest sentit jo sóc molt conscient de fins on puc arribar, perquè respecto molt l'obra de Gaudí i sé que no puc fer-li cap mala jugada. El que haig de fer, això sí, és intentar reflectir l'esperit del meu moment històric.»

Potser voleu dir l'esperit del postmodernisme?

«No ben bé. Hi ha qui s'aprofita d'aquesta etiqueta del postmodernisme, que és de moda, per a amagar la mediocritat. Jo prefereixo parlar de postmodernitat, que més que un estil és una actitud o una tendència que es basa en una visió crítica i irònica sobre la modernitat. Jo mateix, per exemple, vaig deixar de fer abstracte en un determinat moment perquè vaig veure que era un estil esgotat, que tendia a l'academicisme, que es repetia a ell mateix i que era molt elitista, només l'entenien els iniciats. Aquest apartar-me de l'estil abstracte cau dins del concepte de la postmodernitat. Representa apropar-se al fet artístic amb una visió irònica, deixant clar que ja està bé de tenyir-se d'avantguarda i autocopiar-se una i altra vegada.»

«I aquest concepte de postmodernitat implica també entendre l'obra d'art com un mitjà de comunicació que, precisament per això, ha de comunicar coses. Pels carrers de Barcelona, per exemple, es veu una gran quantitat d'obres abstractes. No vull citar noms, però notes que la gent s'ho mira i no hi veu res. I té raó de no veure-hi res perquè de fet no hi ha res a veure-hi! Fins i tot passa sovint que ja no saps ni de qui és cada obra perquè totes s'assemblen! L'actitud postmoderna s'apropa a tot això amb ironia i de manera crítica.»

Com fa Umberto Eco a *El nom de la rosa*.

«Exactament! *El nom de la rosa* és la novel·la típicament postmoderna. És un punt de referència. I també ho és el film *Amadeus*, de Milos Forman. Les dues obres agafen temes del passat, però no copien, sinó que els agafen amb ironia, amb una visió actualíssima. L'autor fa una recreació a base de jugar amb citacions. Aquesta visió de la postmodernitat és precisament la que permet tornar al tema, tornar a la narració, i tornar-hi d'una manera irònica, gens emfàtica ni transcendent. No es tracta de despreciar el que hi ha hagut abans. Jo no puc despreciar l'art abstracte, perquè fins i tot n'he estat representant en un cert moment. Es tracta d'assumir-ho, però amb el distanciament i la ironia que facin de l'art quelcom popular, que pugui ser entès i llegit per tothom, i amb el qual tothom pugui recrear-se.»

I aquesta visió postmoderna, ja lligarà amb el modernisme de Gaudí?

«Jo penso que el modernisme de Gaudí és el que fa precisament que es presti actualitzar-lo amb aquesta actitud postmoderna. Seria absurd, per exemple, continuar-lo amb l'estil abstracte. Però amb l'actitud postmoderna, no, perquè Gaudí era un home profundament preocupat pel simbolisme, per la funció didàctica de l'art. Era un artista preocupat per narrar coses, amb unes obres que gairebé són novel·les, de tantes coses que diuen. I aquestes preocupacions de Gaudí, per tant, lliguen molt amb aquesta visió postmoderna meua, que també torna al llenguatge narratiu, tot i que amb una ironia que Gaudí no tenia. Jo, per tant, sabent el caràcter de gran creador que tenia Gaudí, no crec que ell estigués avui en contra d'una actualització d'aquest tipus. Al contrari, crec que ell estaria en contra de la còpia i la imitació.»

Tot i la confiança en el consentiment tàcit de Gaudí, Subirachs sap que és difícil fer que plogui al gust de tothom i que no tothom acabarà prenent-se les coses de la mateixa manera.

«Jo ja sé que, de moment, tindrè dos grans grups d'enemics. Un, el dels conservadors que es preguntaran per què ha de venir ara Subirachs amb postmodernisme a embolicar la troça a la Sagrada Família. I l'altre, el dels aparentment "progres", que pensaran que Subirachs, pel fet de treballar a la Sagrada Família, deixarà d'estar al dia i restarà ancorat al passat. No és que em preocupin massa, la veritat. Sé que serà una obra polèmica.»

«Jo, i això consta en el contracte, m'he imposat l'obligació de descobrir cada any un tros del que estigui acabat. Això farà que la gent ho vegi i vagi dient la seva. I em permetrà de veure quines reaccions desencadena la meua obra. Espero que moltes d'aquestes reaccions seran polèmiques, però aquesta és la gràcia, precisament. Fa aproximadament un mes i mig, a Cardona, mentre enllestia una escultura en una plaça vaig poder sentir la quantitat de comentaris i acudits de tota mena que anava fent la gent del poble. N'hi havia de tots colors. Els qui estaven a favor. Els qui estaven en contra. I els qui es preocupaven perquè el cavall només tingués mig cap. Ara imaginem-nos la Sagrada Família, amb l'expectació que pot arribar a despertar... Però aquesta polèmica serà bona. El pitjor que pot passar és que una obra sigui indiferent. La polèmica fa que l'obra sigui viva.»

La polèmica, si hi és, també pot condicionar, provocar limitacions...

«De moment encara no hi ha hagut polèmica i per tant no sabem què pot passar. A nivell de plantejament he tingut llibertat total i s'ha acceptat canvis que eren impensables fa uns anys. Jo confio que això continuarà així, però si per un d'aquells accidents imprevisibles canviés, jo plegaria.»

Subirachs justifica que la Sagrada Família estigui en el punt de mira de tot el món, amb fenòmens com la moda Gaudí que omple cada dia el recinte de japonesos —«jo crec que fins i tot ha vingut algun marcià, a veure-la —» definint-la com a «bogeria sublim», pel que té de catedral medieval al mig d'una ciutat de final del segle XX. La Sagrada Família, a més, és un símbol, i un símbol d'un poble que la finança amb aportacions individuals. Pot ser que sigui un poble, doncs, que observi Subirachs mentre treballa.

«És clar que em fa respecte. I tant! Quan comences i ets poc conegut, si t'equivoques, no passa res. Però quan ja ets conegut, hi ha molta gent que et mira, i hi ha qui espera per alegrar-se quan t'equivoquis. En aquest país l'enveja, que existeix a tot arreu, és un vici bastant accentuat, per una raó senzilla: és un país de mida petita que dona molts artistes. És el país del món amb més poetes per metre quadrat. Això fa que hi hagi molta competència, i

que reptes com aquest siguin molt aventurats. Però aquest és part de l'atractiu d'aquesta professió.»

Ara mateix, una altra part de l'atractiu és per Subirachs anar enllestint les obres de la seva «penúltima» etapa d'escultor, mentre comença a passejar per l'interior de la Sagrada Família per anar-se ambientant amb grues, bastides, turistes i blocs de pedra. I per veure de prop la construcció del seu apartament – taller – habitatge en què començarà a viure a principi de l'any vinent «perquè no puc viure lluny del lloc on treballo, tot i que comprenc que, en aquest cas, això de viure a la Sagrada Família contribuirà a incrementar la mitologia al voltant de la construcció del temple.»

Potser també incrementarà la mitologia de la postmodernitat...

«Bé, potser sí. És molt medieval això de viure en una mena de catedral, molt lligat a la rauxa de Gaudí i a l'esperit de la Sagrada Família, però, això sí, sempre actualitzant-ho críticament en tant que creació de símbols per a un país que potser ara els necessita més que abans.»